

Donald Kalsched

Vidinis traumos pasaulis

Archetipinė
žmogaus dvasios
gynyba

VIDINIS TRAUMOS PASAULIS

Donald Kalsched

Vidinis traumos pasaulis

Archetipinė žmogaus dvasios gynyba

Iš anglų kalbos vertė

Viktorija Uzėlaitė

Vilnius, 2022

Versta iš:

*The Inner World of Trauma:
Archetypal Defences of the Personal Spirit*
by Donald Kalsched

First published 1996 by Routledge
27 Church Road, Hove, East Sussex BN3 2FA

All Rights Reserved.

Authorised translation from the English
language edition published by Routledge,
a member of the Taylor & Francis Group.

© Donald Kalsched, 1996

© Vertimas į lietuvių kalbą, Viktorija Uzėlaitė, 2016

© Viršelis, Algimanta Sirvydaitė, 2022

© Leidykla VAGA, 2016, 2022

ISBN 978-5-415-02649-4

Skiriu Robinai

TURINYS

PADĖKA	13
IŽANGA	15

I

Pirmas skyrius. ŠĖTONIŠKAS VIDINIO TRAUMOS PASAULIO PAVIDALAS	27
Jungas ir disociacija	29
Klinikinis pavyzdys: žudikas su kirviu	32
Ponia Y ir žudikas su šautuvu	40
Merė ir maisto demonas	55
Antras skyrius. KITI KLINIKINIAI SAVIGLOBOS SISTEMOS PAVYZDŽIAI	77
Mergaitė ir angelas	77
Lenora ir fejė krikštamotė	79
Gustavas ir dangiškieji jo tėvai	86
Kaja ir delfinai	100
Patricija ir vaiko šmėkla: kai dvasia grįžta į kūną	106
Psichosomatinės ligos ir saviglobos sistema	111
Trečias skyrius. FREUDO IR JUNGO DIALOGAS APIE VIDINĮ TRAUMOS PASAULĮ	120
P. Janet ir vidiniai demonai	120
Trauma ir Freud o atrasta psichologinė tikrovė	122
Suvedžiojimo teorija	123
Jungo kompleksų teorija ir trauma	124
Moteris, kuri gyveno Mėnulyje	127

Trauma ir pašąmoninių fantazijų viršasmeniškumas	133
Jungas ir Freudas apie vidinio demono pasipriešinimą	135
Freudas ir demoniška pašąmonės gynyba	137
Ketvirtas skyrius. JUNGO INDĖLIS Į SAVIGLOBOS SISTEMOS TEORIJĄ.....	145
Jungo trauma ir Atmaviktu	145
Vėlyvosios Jungo mintys apie traumą.....	151
Jungas ir puolantis protas.....	158
Dvilypė Savastis: tamsa ir šviesa	164
Jahvė ir tamsioji Savasties pusė	166
Penktas skyrius. JUNGO SEKĖJŲ INDĖLIS	170
Erichas Neumannas ir ego trauma.....	170
Londono mokykla ir archetipinė gynyba.....	172
Jungo sekėjai Amerikoje.....	175
Populiarios teorijos	184
Šeštas skyrius. PSICHOANALITINĖ TEORIJA APIE SAVIGLOBOS SISTEMĄ	194
Edmundas Bergleris ir savigriovos <i>daimonion</i>	195
Odier ir piktavalės / geranoriškos „didžios būtybės“	198
Sandoras Ferenczis ir savasties globėjo viršasmenė išmintis	201
Objektų ryšių teorija	206
 II	
ANTROS DALIES ĮŽANGA.	
PASAKOS IR DVIKOPIS SAVASTIES ĮSIKŪNIJIMAS	230
Žmogiškumo ir dieviškumo virsmai	231
Psichologinės raidos klausimai.....	234
Virsmai pasakose	237
Dvipakopė atotrūkio įveika pasakose.....	238
Septintas skyrius. PASAKA APIE SULTENĘ IR SAVIGLOBOS SISTEMĄ.....	241
Sultenės tipo pacientai	242

Sultenė: pirma dalis	244
Sultenė: antra dalis.....	251
Sultenė: trečia dalis.....	257
Sultenė: ketvirta dalis	262
 Aštuntas skyrius. PSICHĖJA IR JOS MYLIMASIS DEMONAS	270
Erotas ir Psichėja: pirma dalis.....	271
Erotas, kaip dvasia.....	275
Demonas globėjas ir įkalintojas	278
Demonas – kalėjimo sargas	279
Demoniškas mylimasis ir fantazijos.....	281
Fantazijos, kaip apsauga nuo simbolizmo	283
Individuacija ir tikrovės našta	286
Erotas ir Psichėja: antra dalis	288
Pyktis ir nenoras įsikūnyti.....	290
Savanoriška auka ir įsikūnijimas	292
Aistra ir žmogaus santykiai su dievybe	294
 Devintas skyrius. NEREGĖTAS PAUKŠTIS IR TAMSIOJI SAVASTIES PUSĖ	297
Neregėtas paukštis.....	299
Pasaka: pirma dalis.....	300
Sveiko ego tapsmas: meilė ir agresija.	
Klinikinis Winnicotto pavyzdys	306
Dvejopas aukos pobūdis saviglobos sistemos virsme.....	313
Neregėtas paukštis: antra dalis.....	315
Simbolinė pergalė prieš raganių.....	320
 Dešimtas skyrius. PRINCAS LINDVORMAS IR DVASIOS VIRSMAS PER AUKĄ IR APSISPRENDIMĄ	325
Karalaitis Lindvormas: pasaka	325
Vaiko ir bevaikystės motyvas.....	328
Negebėjimas apsispręsti	330
Melancholiškas fantazijų pasaulis saviglobos sistemoje.....	332
Julia Kristeva ir „Juodoji Saulė“	333

Ekskursas apie gynybinę numinozo funkciją.....	335
Karalaitis Lindvormas – brolis dvynys.....	338
Karalaičio kirmino ir karališkojo kūdikio diada	340
Piemens dukra ir senelė – teigiama Savasties diada.....	341
Pyktis ir karalaičio Lindvormo virsmas	344
Atjauta.....	345
 BAIGIAMOSIOS MINTYS	 348
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	350

PADĖKA

Daug žmonių kartu su manimi keliavo per visą nuolat kintantį idėjų kaleidoskopą – idėjų, kurios šiuose puslapiuose įgavo pavidalą, – bet niekam jos nebuvo tokios artimos ir niekas man taip nepadėjo kaip mano pacientai, ypač tie, kurie taip pat kaip aš domėjosi angelų ir demonų apsireiškimais sapnuose. Noriu karštai padėkoti tiems pacientams, kurie maloniai leido pasinaudoti jų sapnais ir kitais psichoterapijos vyksmo elementais. Visa knygoje pateikiama klinikinė medžiaga remiasi tikrais atvejais, laikantis konfidencialumo pakeistos tik kai kurios tapatybė galinčios atskleisti smulkmenas. Keliais atvejais išgalvojau detalių, kad sukurčiau kelių pacientų lydinį.

Taip pat karštai dėkoju savo bendradarbiams ir Jungo teorijos ir praktikos profesinio tobulinimosi programos dalyviams. Šią profesionalių tyrėjų bendruomenę 1988–1995 metais rėmė Katonos miestelyje (Niujorko valstija) esantis Gelmių psichologijos ir Jungo tyrimų centras. Ypač dėkoju Sidney Mackenzie – ji kartu su manimi vadovavo šiai grupei ir padėjo sukurti tokią aplinką, kurioje intelektualinis darbas tampa malonumu. Dėkoju kitiems grupės nariams: Elui Matternui, Altonui Wassonui, Lorenui Stellui ir Robinai van Loben Sels – už kantrybę ir padėjimą per visus tuos ilgus metus, kol mano sumanymai brendo ir vienu ar kitu pavidalu reiškėsi mūsų grupės darbe.

Dar turiu išsakyti dėkingumą Mario Jacoby iš C. G. Jungo instituto Ciuriche už mano sumanymų palaikymą, Davidui Stonestreetui iš leidyklos „Routledge“ už entuziastingą mano knygos priėmimą ir vadybininkei Edwinai Welham – jei ne jos

atvirumas ir lankstumas, šis projektas niekada nebūtų baigtas. Galiausiai iš visos širdies dėkoju savo žmonai Robinai už supratimą ir paramą net per daugybę prarastų savaitgalių įvairiais knygos rašymo ir jos rankraščio redagavimo etapais.

I ŽANGA

Ši knyga yra apie vidinį traumos pasaulį, koks jis man atsiskleidė per sapnus, fantazijas ir psichoanalizės vyksme dalyvaujančių pacientų pastangas. Gilindamasis į vidinį traumos pasaulį tikiuosi parodyti, kaip žmogaus psichika atsiliepia į žalojančius gyvenimo įvykius. Pavyzdžiui, kas vyksta vidiniame pasaulyje, kai išoriniame gyventi tampa nepakeliama? Ką sapnai mums sako apie vidinius psichikos objektų vaizdinius? Ir kaip tie vidiniai objektai atsveria tragišką patirtį su išoriniais objektais? Kokie sąmoninių fantazijų modeliai traumos aukai suteikia vidinę prasmę, kai sukrečiantys įvykiai visiškai sunaikina išorinę? Ir, galiausiai, ką tie vidiniai vaizdiniai ir fantazijos kūriniai byloja mums apie stebuklingą gyvenimą gelbstinčią *gynybą*, leidžiančią išgyventi žmogaus dvasiai, kai grėsmę jai ima kelti griaujamoji traumos galia? Pamėginsiu atsakyti į šiuos ir kitus klausimus.

Žodžiu „trauma“ vadinsiu patirtį, sukeliančią vaikui nepakeliamą psichologinį skausmą ar nerimą. „Nepakeliama“ patirtis yra tokia, nuo kurios neapsaugo įprastos gynybos priemonės, Freud (1999, p. 69) vadinamos „apsauga nuo dirgiklių“. Tokia didžiulė trauma gali būti ūmi ir gniuždanti, kaip šiuolaikinėje literatūroje dažnai aprašomas vaikų išnaudojimas, arba ilgalaikė, pavyzdžiui, priklausomybės poreikio nepatenkinimas, kuris gali pražūtingai paveikti vaiko raidą (Khan, 1963). Esama ir gana ūmių, sunkiai įsivaizduojamų kūdikių deprivacijos atvejų, Winnicotto vadinamų „primityvia agonija“ (1963, p. 90). Skiriamasis šių traumų bruožas yra Heinzo Kohuto (1977, p. 104) aprašytas

„dezintegracijos nerimas“ – nenusakoma baimė, siejama su vientisos savasties susiskaidymo grėsme.

Toks nerimas kėsina visiškai sunaikinti žmogaus asmenybę ir pražudyti asmens dvasią, o to reikia vengti bet kokia kaina. Panašios traumos dažniausiai ištinka ankstyvoje vaikystėje, kai dar nėra susiformavęs vientisas ego (ir jo gynyba), todėl iškyla *antroji gynybos linija*, kuri neleidžia patirti tų „neįsivaizduojamų“ dalykų. Ši gynyba ir jos apraiškos pasąmoninėse fantazijose ir bus mano tyrimų tikslas. Psichoanalizės kalba šios gynybos priemonės vadinamos „primityviomis“, arba „disociacinėmis“. Joms priklauso susiskaidymas, projekcinis susitapatinimas, idealizavimas arba demonizavimas, transas, tapatybės centrų kaita, depersonalizacija, psichinė nejautra ir t. t. Psichoanalizė seniai įrodė, kad šios primitivios gynybos priemonės ir *apibūdina* sunkią psichopatologiją, ir (jau veikdamos) ją *sukelia*. Vis dėlto šiuolaikinėje literatūroje gynybos priemonės retai „įvertinamos“ už tai, kad padėjo išsaugoti gyvybę žmogui, kuriam trauma sudaužė širdį. Visi sutinka, kad vėliau tokia gynyba trukdo pacientui prisitaikyti gyvenime, ir tik nedaugelis autorių pripažįsta stebuklingą jos prigimtį: gebėjimą gelbėti gyvybę, archetipinę kilmę ir prasmę.

Ieškodami įžvalgų gręžiamės į C. G. Jungą ir sapnus, tik ne į klasikinį Jungo aiškinimą ir ne į tokių sapnų vaizdinių supratimą, kokio laikosi dauguma šiuolaikinių gydytojų praktikų. Trečiame skyriuje aptarsime ankstyvąjį Freudo ir Jungo dialogą, per kurį abu siekė suprasti „mitopoetinius“¹ fantazijų vaizdinius,

¹ „Mitopoetinė“ pasąmonės funkcija – tai XIX a. pabaigoje psichoterapijos klasiko Fredrico Myerso sukurtas terminas. Myersas buvo įsitikinęs, kad pasąmonė nuolat kuria mitines fantazijas, ir jos atsiskleidžia per sapnus, somnambulizmą, hipnozę, apsėdimus ir mediumų transą. Monumentalioje šiuolaikinės psichiatrijos požiūrio į pasąmonę apžvalgoje Ellenbergeris (1970, p. 318) apgailestauja, kad teoretikai, išskyrus Flournoy ir Jungą, plačiau nenagrinėjo šios daug žadančios idėjos.

iškylančius psichikoje kaip traumų padariniai. Šiuo jiems abiem vaisingu metu, prieš tragišką išsiskyrimą ir paskesnę teorijų nusistovėjimą, abu buvo atviri psichikoje slypinčioms paslaptims ir linkę eksperimentuoti. Tokie pat atviri turime būti ir mes, jei siekiame suprasti traumą ir jos reikšmę. Taigi trečiame skyriuje paseksime Freudo ir Jungo dialogą iki jų išsiskyrimo ir sužinosime, kad jis įvyko iškilus klausimui, kaip suprasti „demoniškus“ ir „kraupius“ su trauma susijusių sapnų ir fantazijų vaizdinius.

Jei traumos poveikį psichikai nagrinėsime atsižvelgdami ir į išorinius traumuojančius įvykius, ir į sapnus bei kitus spontaniškus vaizduotės kūrinius, kurie iškyla *kaip atsakas* į išorinę traumą, atrasime įstabių mitopoetinių vaizdinių, sudarančių „vidinį traumos pasaulį“. Jie nepaprastai jaudino ir Freudą, ir Jungą, bet jų simbolių *aiškinimai* nebetenkina daugelio šiuolaikinių psichoterapeutų, taip pat ir šios knygos autoriaus. Todėl tolesniuose puslapiuose rasite naują su traumomis susijusių fantazijų aiškinimą, jame derės ir Freudo, ir Jungo idėjų elementai. Šis aiškinimas daugiausia remiasi sapnais, pacientų regėtais iškart po traumuojančio įvykio. Kruopštus tokių sapnų tyrinėjimas leido iškelti hipotezę, kad su trauma susijusi archajinė gynyba yra *personifikuota, jai būdinga archetipinis demono vaizdinys*. Kitaip tariant, su trauma susijusi sapnų simbolika piešia *archajinių gynybinių psichikos veiksmų autoportretą*.

Tolesniuose klinikiniuose atvejuose rasime sapnų simbolikos pavyzdžių. Visi tie šiuolaikiniai žmonės kentė gniuždantį traumų poveikį. Matysime, kaip dirbant su traumuotiems žmonėms kritiniu metu sapnai pateikia spontaniškų psichikos „antrosios gynybos linijos“, saugančios žmogaus dvasią nuo sunaikinimo, vaizdinių. Piešdami gynybinių psichikos veiksmų

„autoportretą“ ir simboliais paversdami anksčiau sąmonei nepasiekiamas emocijas ir asmeninės patirties nuotrupas, sapnai padeda sveikti. Tai, kad sapnai geba simboliais išreikšti disociacinę psichikos veiklą ir išskaidytas jos dalis sujungti į vieną dramatišką istoriją, yra psichologinio gyvenimo stebuklas, kurio dažnai neįvertiname. Paprastai į sapnus neįsiklausome. Per gelmių psichoterapiją stengiamės tai daryti.

Sapnai atskleidžia – ir šiuolaikiniai klinikiniai tyrimai įrodo, – kad traumavus bręstančią vaiko psichiką sąmonė suskyla. Skirtingos jos dalys (Jungas jas vadino psichikos šukėmis, arba kompleksais) sudaro tam tikrus archajinius ir tipinius (archetipinius) modelius, dažniausiai personifikuotų „būtybių“ diadas, arba sizigijas. Paprastai viena ego dalis *regresuoja* į kūdikystės laikotarpį, o kita dalis *progresuoja*, t. y. per greitai bręsta ir per anksti prisitaiko prie išorinio pasaulio, dažnai kaip „netikra savastis“ (Winnicott, 1960 a). *Progresavusi dalis* ima rūpintis *regresavusia dalimi*. Šią diadinę struktūrą atskirai atrado daugelio skirtingų teorinių pakraipų specialistai, ir tai netiesiogiai įrodo archetipinę jos pamatą. Penktame ir šeštame skyriuose patyrinėsime įvairių psichoterapeutų mintis šia tema.

Sapnuose regresavusią asmenybės dalį dažniausiai simbolizuoja pažeidžiama, jauna, nekalta (dažnai moteriška), susigėdusi ir besislapstanti *vaiko ar gyvūno savastis*. Kartais ji pasirodo kaip ypatingas žvėrelis ar naminis gyvūnėlis: kačiukas, šuniukas ar paukštis. Kad ir koku konkrečiu pavidalu apsireikštų, šis nekalta visos savasties likutis, regis, išreiškia amžinos žmogaus dvasios šerdį – tai, ką senovės egiptiečiai vadino „Ba“, o alchemikai – sparnuota, virsmo procesams gyvybę įkvepiančia dvasia, t. y. Hermiu, arba Merkurijumi. Ši dvasia visada buvo paslaptis,

niekada iki galo nesuvokiama savasties esmė. Ji yra nenykstanti asmenybės šerdis, tai, ką Winnicottas laikė „tikrąja Savastimi“ (Winnicott, 1960 a), o Jungas, ieškodamas viršasmenę jos kilmę apibūdinančio vaizdinio, pavadino *Savastimi*². Pažeisti šią vidinę asmenybės šerdį yra *neįmanoma*. Kai kitos gynybos priemonės neatlaiko, archetipinė gynyba daro viską, kad tik apsaugotų Savastį – netgi nužudo pačią asmenybę, kurioje yra apsistojusi žmogaus dvasia (savižudybė).

Progresavusią asmenybės dalį sapnuose simbolizuoja galinga *geranoriška (arba piktavalė) aukštesnė būtybė*, sauganti (arba persekiojanti) pažeidžiamą savo partnerį, kartais įkalinanti jį savo viduje. Kartais, imdamasi globėjos vaidmens, ši geranorė ar piktavalė būtybė pasirodo kaip angelas ar stebuklingas laukinis gyvūnas, pavyzdžiui, nepaprastas žirgas ar delfinas. Tačiau dažniau globėjas sapnuose pasirodo kaip gąsdinantis demonas. Pirmame ir antrame skyriuose patyrinėsime atvejus, kai jis apsisireiškia kaip šėtoniškas žudikas su kirviu ar šautuvu, pamišęs daktaras, grėsmingas debesis, gundantis maisto demonas arba pats šėtonas. Kartais piktavalis vidinis kankintojas parodo kitą savo veidą, atskleidžia gerąją pusę, taigi jį galima laikyti dvilypiu veikėju – gynėju ir persekiotoju viename asmenyje. Tokių pavyzdžių rasite antrame skyriuje.

Abu kartu mitologizuoti progresyvios ir regresyvios savasties dalių įvaizdžiai sudaro tai, ką vadinu *archetipine psichikos saviglobos sistema*. Ši sistema yra archetipinė, nes atlieka ir

² Tyrimai padėjo Jungui susidaryti Savasties, kaip tvarką palaikančio ir vienijančio visos asmenybės centro, sąvoką. Ego jis laikė tik sąmonę valdančiu centru. Savastį Jungas suprato kaip tarpasmeninės kilmės *imago Dei* atitikmenį psichikoje. Jis pats šio žodžio nerašė didžiąja raide, bet aš nusprendžiau tai daryti, kad Jungo sąvoką atskirčiau nuo kitų teoretikų savasties apibūdinimų, į kuriuos neįtrauktas dieviškas, dvasinis matmuo.

archajinius, ir tipinius psichikos savasties išsaugojimo veiksmus, taip pat todėl, kad yra senesnė ir primityvesnė už įprastą ego gynybą. Gynybą, regis, „koordinuoja“ giliau už ego esantis asmenybės centras, todėl ji vadinama „Savasties gynyba“ (Stein, 1967). Tai yra taiklus teorinis apibrėžimas, nusakantis „numinozinių“³, įstabų šių mitopoetinių struktūrų pobūdį. Ryškia piktybinę saviglobos sistemos figūrą Jungas pavadino *tamsiąja dvilypės Savasties puse*. Tyrinėdami šią sapnų, perkėlimo ir mitų simbolišką matysime, kad kalbant apie sunkių traumų atvejus pirminę Jungo Savasties, kaip centrinio pasąmoningąją psichiką reguliuojančio ir tvarkančio prado, sampratą dar reikėtų papildyti.

Saviglobos sistema atlieka savireguliacijos ir tarpininkavimo tarp vidaus ir išorės funkcijas, kurias įprastomis aplinkybėmis vykdo asmens ego. Štai čia ir kyla neaiškumų. Kai tik „suorganizuojama“ gynyba nuo traumos, saviglobos sistema „uždengia“ išorinį pasaulį. Tai, kas turėjo tapti gynyba nuo kitų traumų, virsta didžiuliu pasipriešinimu visoms neatsargioms, spontaniškoms savasties apraiškoms pasaulyje. Žmogus išlieka gyvas, bet negali kūrybingai gyventi. Jam reikalinga psichoterapija.

Vis dėlto gydyti ankstyvasias traumas nėra lengva nei pacientui, nei psichoterapeutui. Saviglobos sistema sukuria nepaprastai stiprią gynybą. Jau 1920 m. Freudą sukrėtė, kaip „demo-

³ Antgamtės patirtį Rudolphas Otto apibūdina kaip žmogaus susitikimą su *mysterium tremendum*, arba *Visiškai Kitu*, arba *baisiye* (Otto, 2013). Jį lydi ego pojūtis, kad jį įtraukia mįslinga, už jį patį didesnė arba „už jo“ esanti galia, kuriai jis jaučia *baime, pagarbą ar susižavėjimą*. Teigiama atgamtinių jėgų konsteliacija skatina kuklumą, dėkingumą, religingumą ir šlovinimą, o neigiama – baime, nerimą (drebulį, virpulį) ir siaubą. Visoje knygoje bus pabrėžiamas glaudus traumos ir atgamtės ryšys. Per traumos prarają įkritęs į pasąmoningosios psichikos tamsą, ego patenka į archetipinį pasaulį, kurį pats ego suvokia kaip atgamtinį – tamsų arba šviesų. Deja, traumų aukoms atgamtinių jėgų konsteliacija dažniausiai esti neigiama.

niškos“ kai kurių pacientų jėgos priešinosi pokyčiams ir neleido dirbti įprasto psichoterapinio darbo (Freud 1999). Šią „būtinybę kartoti“ jis vertino taip pesimistiškai, kad priskyrė visoms gyvoms būtybėms būdingai mirties trauką (Freud, 1999). Vėliau su traumų ar smurto aukomis dirbę psichoterapeutai lengvai atpažino Freudo minėtąjį „demonišką“ personažą, ar galią. Fairbairnas (1981) vadino jį „vidiniu sabotuotoju“, o Guntripas (1969) – „antilibidiniu ego“, puolančiu „libidinį ego“. Melanie Klein (1934) apie vaikų fantazijas sakė, kad jos yra žiaūros, susijusios su puolimu ir „piktu žvėrimi“; Jungas (1951) apibūdino „neigiamą *animus*“, o visiškai neseniai Jeffrey Seinfeldas (1990) rašė apie vidinę struktūrą, kurią jis paprasčiausiai pavadino „bloguoju objektu“.

Šiuolaikiniai psichoanalitikai puolantį personažą linkę laikyti internalizuota tikrojo traumos kaltininko versija, „apsėdusia“ vidinį aukos gyvenimą. Tačiau šis plačiai paplitęs požiūris yra tik iš dalies teisingas. Vidinis šėtoniškas veikėjas dažnai yra kur kas žiauresnis už bet kokią išorinę nusikaltėlį. Tai reiškia, kad turime reikalą su vidiniame traumos pasaulyje į laisvę ištrūkusi *psichologiniu* veiksmu – archetipiniu traumatogeniniu psichikos personažu.

Nors tas dvilypis globėjas yra labai gąsdinantis ir žiaurus, regis, jis visada saugo traumuotos žmogaus dvasios likučius ir siekia *atskirti juos nuo tikrovės*. Perpratę vidinę jo logiką galėtume jį pavadinti „Žydų gynėjų sąjunga“ (jos šūkis po Holokausto – „Daugiau niekada!“). Tironiškas mūsų globėjas tarsi sako: „Daugiau niekada traumuotai šio vaiko dvasiai nereikės taip baisiai kentėti! Daugiau niekada ji nebus tokia bejėgė žiaūros tikrovės akivaizdoje... Kad taip nenutiktų, suskaidysiu ją į fragmentus (disociacija), uždarysiu fantazijose ir jomis nuraminsiu

(šizoidinis užsisklendimas), nuskausminsiu narkotinėmis medžiagomis (priklausomybė) arba persekiosiu, kad nepuoselėtų jokių vilčių šio pasaulio atžvilgiu (depresija)... Taip išsaugosiu tai, kas liko iš tos per anksti amputuotos vaikystės – iš per anksti prarastos ir per daug iškentusios nekaltybės!“

Nors tokio Gynėjo-Persekiootojo ketinimai geri, archetipinėje gynyboje slypi tragedija. Štai ir priėjome prie didžiausio sunkumo, su kuriuo susiduria traumuotas individas ir jam padėti bandantis psichoterapeutas. Tragedija slypi tame, kad toks Gynėjas-Persekiootojas nesugeba mokytis. Primityvi gynyba nenučiuokia apie tikrus pavojus, iškylančius vaikui augant. Ji veikia tame pačiame stebukliniame sąmonės lygmenyje ir yra pasiekusi tokį pat sąmoningumo lygį, koks buvo, kai įvyko pirminė trauma (ar traumos). Kiekviena nauja gyvenimo proga klaidinškai vertinama kaip naujos traumos grėsmė, todėl ją puolama naikinti. Archajinė gynyba tampa priešiška gyvenimui jėga, Freudas pagrįstai ją laikė mirties instinkto dalimi.

Šie atradimai, padaryti tyrinėjant vidinį pasaulį, padeda paaiškinti dvi labiausiai trikdančias išvadas apie traumą. Pirmą išvadą: *traumuota psichika traumuoja pati save*. Nutrūkus išoriniam smurtui trauma niekur nedingsta, ji ir toliau veikia vidinį aukos pasaulį. Į nukentėjusiųjų sapnus dažnai įsibrauna juos persekiojantys vidiniai personažai. Antra išvada iš pirmo žvilgsnio atrodo keista: *psichologinės traumos auka nuolat atsiduria tokiose gyvenimo situacijose, kad jai tenka vis iš naujo patirti traumą*. Kad ir kaip žmogus norėtų pasikeisti, kad ir kaip stengtųsi pataisyti savo gyvenimą ar tarpusavio santykius, kažkas stipresnis už ego nuolat trukdo žengti į priekį ir griaua viltis. Regis, vidinis persekiootojas, siekdamas atkartoti „pasidavimo“ veiksmą, su-

randa savo atspindį išoriniame pasaulyje, atrodo, kad individą *apsėdo* kokia nors šėtoniška galia ar ištiko bloga lemtis.

Pirmame knygos skyriuje šias preliminaras mintis paremsime trimis klinikiniais atvejais ir keliais reikšmingais sapnais, kurie atskleidžia ankstyvą traumą patyrusios Savasties šėtoniškąją pusę. Antrame skyriuje paveikslą papildysime naujais pavyzdžiais ir parodysime, kad saviglobos sistema turi ne tik šėtonišką, bet ir guodžiantį aspektą. Trečiame skyriuje susipažinsime su pirmaisiais Freudo ir Jungo vidinio traumos pasaulio tyrimais ir įrodysime, kad dar 1910 m. Jungas atrado diadinę gynybos struktūrą, tik jos neįvardijo. Ketvirtame skyriuje apibendrinsime Jungo požiūrį į traumą: pradėsime nuo paties Jungo vaikystės traumos ir atskleisime jos įtaką Jungo teorijai. Penktame skyriuje apžvelgsime ir aptarsime Jungo sekėjų indėlį į klinikinę traumos teoriją, o šeštame skyriuje supažindinsime jus su psichoanalizės teoretikais, daugiausia dėmesio skirsime tiems, kurie aprašo struktūras, panašias į šioje knygoje aptariamą gynybos sistemą.

Baigdamas pirmą dalį skaitytojas jau turėtų gerai išmanyti, kaip pagal įvairias teorijas vidiniame pasaulyje veikia diadinė gynyba, taip pat žinoti pasikartojančius jos bruožus. Kadangi, kaip matysite pirmoje dalyje, ši pirmapradė Savasties gynyba turi mitopoetinių savybių, nieko nuostabaus, kad ji dažna ir mituose. Šį faktą sieksime atskleisti antroje knygos dalyje. Norėdami įrodyti, kad personifikuoti saviglobos sistemos vaizdiniai pasirodo mitologijoje, nagrinėsime kelias pasakas ir vieną trumpą mitą apie Erotą ir Psichėją (žr. aštuntą skyrių). Galbūt su Jungo požiūriu nesusipažinusiems skaitytojams gali pasirodyti keistoka, kad psichologiniame veikale tiek daug dėmesio skiriama

tautosakai ir mitologijai, bet turime atminti, jog pats Jungas nuolat pabrėždavo: *mitologija ir buvo tas psichikos laukas, kol psichologija pavertė jį mokslinių tyrimų objektu*. Nurodydami paraleles tarp klinikinės psichologijos atradimų ir senųjų mitinių sąvokų atskleidžiam, kad šiuolaikinių pacientų (ir mūsų, mėginančių jiems padėti) vargai turi kur kas gilesnes šaknis simbolinėje žmogaus sielos fenomenologijoje, nei pripažįsta šiuolaikiniai traumas ir disociacinius sutrikimus nagrinėjantys psichoanalitikai. Ne visiems šių paralelių supratimas atneša naudos, bet kai kuriems jis praverčia. Pastariesiems toks gilesnis „abiakis“ požiūris, psichologinių ir mitinių dalykų išmanymas padeda atrasti gilesnę kančių prasmę, o tai jau savaime gydo. Mūsų pakraipa neatsitiktinai vadinama „gelmių psichologija“, bet tam, kad psichologija būtų gili, ji turi matyti žmogaus dvasios gyvenimą. Dvasios pokyčiai (taip pat ir tamsiosios jos apraiškos) niekur taip išsamiai neužkoduoti kaip pagrindinėse religijos, mitologijos ir tautosakos sistemose. Taigi galima sakyti, kad žmogaus vidaus dinamika rūpi ir psichologijai, ir religijai.

Septintame skyriuje nagrinėsime brolių Grimmų pasaką apie raganos globojamą, bet kartu ir įkyriai saugomą nekalną Sultenę, ši pasaka padės paaiškinti personifikuotą saviglobos sistemą. Patyrinėsime psichologinę pasakos prasmę ir pamėginame išsiaiškinti, kaip iš bokšto išlaisvinti „vaiką“. Aštuntame skyriuje pateikiama panaši įkalinimo istorija – mitas apie Ero-tą ir Psichėją. Devintame skyriuje gilindamiesi į vieną iš Mėlynbarzdžio ciklo pasakų „Neregėtas paukštis“ turėsime progos patyrinėti itin agresyvią tamsiojo Savasties aspekto apraišką. Dešimtas skyrius užbaigia knygą skandinavų pasakos apie prin-cą Lindvormą analize ir iškelia aukos ir apsisprendimo reikšmę

ginantis nuo traumos. Šiuose paskutiniuose skyriuose mintis apie traumuotų aukų gydymą papildoma mitologinė medžiaga.

Tyrinėdami *vidinį* traumos pasaulį, ypač pasąmonines fantazijas, atspindinčias sapnuose, perkėlime ir mituose, atiduodame duoklę *psichinei tikrovei*, kuri literatūroje apie traumas dažnai užmirštama arba pakankamai neįvertinama. Kalbėdamas apie psichinę tikrovę turiu galvoje tarpinę patyrimo sritį. Ši sritis per simbolinius vyksmus, suteikiančius prasmės pojūtį, tarsi raištis jungia vidinę savastį ir išorinį pasaulį. Iš patirties žinau, kad net ir psichoterapeutui labai sunku atrasti ir išlaikyti psichinę tikrovę. Jis privalo likti atviras tam, kas nepažinu, – esminiam mūsų darbo slėpiniui, o tai itin sudėtinga, nes susidūrus su trauma greitai kyla moralinis pasipiktinimas, o kartu su juo ir pagunda ieškoti lengvų atsakymų.

Dar norėtume papasakoti apie šios knygos kontekstą. Psichoanalizės raida prasidėjo prieš beveik šimtą metų nuo traumų tyrimų, bet paskui ši tema buvo užmiršta. Pastaruoju metu atsiranda ženklų, bylojančių, kad vėl grįžtama prie „traumos paradigmos“. Atkreipti dėmesį į traumas paskatino iš naujo atrasta vaikų fizinio ir seksualinio išnaudojimo tema ir atgijęs psichiatrijos susidomėjimas disociacinėmis ligomis, ypač daugybinio asmenybės sutrikimu ir potrauminio streso sutrikimu. Deja, su retomis išimtimis, į tokią literatūrą beveik niekada neįtraukiamos Jungo sekėjų mintys.⁴ Tai atrodo keista, juk Jungas sukūrė

⁴ Viena svarbi išimtis yra nauja Emmetto Early knyga apie psichologines traumas (Early, 1993), kurios pirmame skyriuje išdėstytas Jungo sekėjų požiūris šiuo klausimu. Early iškelia vadinamąjį traumų kompleksą ir nurodo, kad disociacija yra įprastas psichikos būdas išvengti traumuojančius įvykius. Nors Early pripažįsta archetipinį traumos matmenį ir aptaria Trikssterio archetipą, šioje knygoje aprašomus šėtoniškus personažus jis laiko tiesiog „mirties“ (116) ar „nepageidaujamos sąmonės“ (26) simboliais, taigi nepripažįsta jų, kaip archajinės gynybos priemonių nuo nepakeliamos patirties.

psichikos disociatyvumo modelį ir pabrėžė ego ir Savasties nedalomumą (individuacija). Esu įsitikinęs, kad Jungo išvalgos apie *vidinį* traumuotos psichikos pasaulį yra itin svarbios šiuolaikinei psichoanalizei; kita vertus, šiuolaikiniai traumų tyrimai gali praplėsti Jungo teoriją. Šis veikalas yra bandymas parodyti Jungo indėlio svarbą ir kartu pasiūlyti kai kurias teorines pataisas, kurias, mano manymu, pagrindžia traumų tyrinėtojų ir praktikuojančių specialistų, ypač šiuolaikinės objektų ryšių teorijos atstovų ir savasties psichologų, atradimai.

Verta perspėti skaitytoją, kad šiuolaikiniuose tyrimuose vartojami mažiausiai du psichoanalitiniai „dialektai“, o tarp jų atstovų nuolat verda ginčai. Vienai pusei atstovauja britiškoji objektų ryšių pakraipa, ypač Winnicottas kartu su kai kuriais savasties psichologais, Heinzo Kohuto sekėjais. Kita pusė yra C. G. Jungo ir jo sekėjų mitopoetinė samprata.

Kai kurios čia pateikiamos mintys jau yra pasirodžiusios spaudoje (Kalsched, 1980, 1981, 1985, 1991), kitos buvo aptariamoms per paskaitas C. G. Jungo institute Ciuriche ir Gelmių psichologijos ir Jungo tyrimų centre Katonoje (Niujorkas). Vis dėlto ankstyvųjų mano idėjų reikšmė traumų teorijai ir gydymo praktikai iki šiol nebuvo visiškai aiški. Šiaip ar taip, tai daugiau nei juodraštis – preliminarus mėginimas bent kiek nušviesti pasąmoninių vaizdinių tamsą, gaubiančią vidinį traumos pasaulį.

I DALIS

Pirmas skyrius

ŠĖTONIŠKAS VIDINIO TRAUMOS PASAULIO PAVIDALAS

Kai iš nekaltybės atimamas jos vardas, ji virsta šėtoniška dvasia.

(GROTSTEIN, 1984, p. 211)

Pirmuose skyriuose sieksiu patyrinėti „demoniškojo“ personažą, kurį neretai aptinku ankstyvoje vaikystėje traumotų žmonių sąmoninėje medžiagoje, fenomenologiją, pateiksiu kelis klinikinius portretus ir teorinius jų komentarus. Žodis „demonas“ kilęs iš graikiškojo „*daimōn*“, iš pradžių psichanalizėje juo būdavo apibūdinami sąmonės susiskaidymo atvejai, pavyzdžiui, kalbos riktai, dėmesio sutrikimai, įvairūs iš kito egzistencijos lygmenų, kurį mes vadiname sąmone, išsiveržę dalykai (žr. von Franz, 1980 a). Išties atrodo, kad šio veikėjo tikslas yra skaidyti vidinį pasaulį. Jungas šį vyksmą vadino disociacija, taigi mūsų demonas, regis, *ikūnija disociacinę psichikos gynybą tais atvejais, kai dėl ankstyvos traumos psichinė integracija tampa negalima*.

Pirmiausia norėčiau papasakoti, kaip susidomėjau šia tema. Per pastaruosius dvidešimt penkerius klinikinio darbo metus turėjau kelis pacientus, kurie po pradinio tobulėjimo ir gijimo etapo tarytum sustojo vietoje, liovėsi judėję į priekį ir, užuot sveikę, įstrigo ankstesnio elgesio modelyje, kurį vadiname „būtinybe kartoti“. Dėl to jie jautėsi pralaimėję, juos kamavo neviltis.

Garsiausioje savo knygoje „Vidinis traumos pasaulis: archetipinė žmogaus dvasios gynyba“ Donaldas Kalschedas neria į vidinio traumos pasaulio, koks jis sklaidžiasi per sapnus, fantazijas ir psichoanalizės vyksme dalyvaujančių pacientų pastangas, gelmes; siekia parodyti, kaip žmogaus psichika atsiliepia į žalojančius gyvenimo įvykius: kas vyksta vidiniame pasaulyje, kai išoriniame gyventi tampa nepakeliama, ką apie vidinius psichikos objektų vaizdinius mums sako sapnai, ir, galiausiai, ką tie vidiniai vaizdiniai ir fantazijos kūriniai byloja apie stebuklingą gyvenimą gelbstinčią gynybą, leidžiančią išgyventi žmogaus dvasiai, kai grėsmę jai ima kelti griaunamoji traumos galia. Ieškant įžvalgų knygoje dažnai gręžiamasi į C. G. Jungo teoriją ir praktiką.

Dr. Donaldas Kalschedas (g. 1943) – klinikinis psichologas ir C. G. Jungo analitinės krypties psichoterapeutas, dėstantis JAV universitetuose, skaitantis paskaitas užsienio šalyse, užsiiminėjantis privačia praktika Albuquerkeje, Naujosios Meksikos valstijoje. Jo mokslinių tyrinėjimų laukas – ankstyvosios traumų patirtys, vidinė savisaugos sistema ir archetipiniai gynybos mechanizmai, padedantys išvengti trauminio nerimo.

